

DOI: 10.69803/2312-3427-2024-2-13

УДК: 334.72(4) : 316.334.2

І. І. Чернега, д-р екон. наук, професор

inna-cherneга@ukr.net,

<http://orcid.org/0000-0001-5573-8617>

О. В. Жарун, канд. екон. наук, доцент

Zharun.l@ukr.net,

<https://orcid.org/0000-0002-2114-6960>

Р. В. Панахно, здобувач третього освітнього рівня (доктор філософії)

roman.panakhno@gmail.com,

<https://orcid.org/0009-0006-5942-212X>

Р. П. Майданюк, здобувач третього освітнього рівня (доктор філософії)

tov-utd1@ukr.net

<https://orcid.org/0009-0002-2090-6734>

Уманський національний університет садівництва

СОЦІАЛЬНЕ ПІДПРИЄМНИЦТВО: ДОСВІД ЄВРОПЕЙСЬКИХ КРАЇН ТА СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ

Вивчено досвід розвитку соціального підприємництва європейських країн, проаналізовано сучасні тенденції розвитку соціального підприємництва в Україні та визначено напрями державної підтримки для створення й ефективного розвитку соціального підприємництва. Досліджено роботи, пов'язані із соціальним підприємництвом, та визначено особливості розвитку соціального підприємництва в різних європейських країнах, де основою є дослідження експертів, які описують стан соціального підприємництва у великих регіонах. Обґрунтовано потребу у визначенні методології, яка даватиме змогу вимірювати соціальне підприємництво. Проаналізовано досвід реалізованих проєктів соціально-економічної підприємницької діяльності аграрного сектору в країнах Європи та визначено основні акценти. Визначено основні види прояву соціальної підприємницької діяльності та сучасні тенденції розвитку соціально-економічного механізму підприємницької діяльності аграрного сектору в країнах Європи. Наведено порівняльну характеристику досвіду реалізації соціального підприємництва в різних країнах світу. На підставі проведеного аналізу соціальної підприємницької діяльності в різних країнах світу виявлено деяку відмінність у формуванні механізмів утілення соціального підприємництва, з одного боку, та спорідненість, з іншого. Відмінність більшою мірою полягає у виборі механізмів реалізації соціальної діяльності та особливостях їх фінансування, а схожість – у направленості на вирішення соціальних проблем. Досліджено ситуацію, що склалася в Україні стосовно соціально-економічного механізму підприємницької діяльності та визначено основні напрями, у яких повинна працювати держава для

створення й ефективного розвитку соціального підприємництва, обґрунтовано необхідність побудови ефективної структури соціально-економічного механізму підприємницької діяльності для розвитку сфери соціального підприємництва.

Ключові слова: соціальне підприємництво, соціальна політика, соціальна підприємницька діяльність, соціально-економічна підприємницька діяльність, соціально-економічний механізм підприємницької діяльності, соціально-економічна система, державна підтримка, соціальна підтримка, соціальна підприємницька активність.

Постановка проблеми. На сучасному етапі державна політика соціального розвитку в Україні, незважаючи на поступові позитивні зрушення, є доволі суперечливою; через брак чітко визначеної стратегії та пріоритетів, потребу в економічній базі, надмірну заполітизованість українського суспільства чимало соціальних програм мають популістський, декларативний характер. Урахування найліпших прикладів світового досвіду з їх адекватною адаптацією до українських реалій дасть змогу виробити концепцію соціальної держави як основу для вдосконалення державної політики соціального розвитку і реального наближення України до європейських стандартів. Довгострокова ефективність і стабільність державної соціальної політики потребує обрання найдоцільнішої за поточного стану соціального й економічного розвитку держави моделі державного управління, на основі якої будуть застосовуватися принципи регулювання підприємницької діяльності, завдання та функції, механізми, методи, інструменти, заходи та засоби державної політики. Це дасть змогу забезпечити плановість і керованість, а також безперервність такої політики. Водночас використовують моделі структурної жорсткості та контрольованої соціально-економічної системи, структурної і функціональної варіативності, еволюційну, форсовану та скандинавську моделі. На їх реалізацію важливо спрямувати інструменти й засоби інституціональних, організаційних, економічних, фінансово-ресурсних, адміністративних, соціально-психологічних, суспільних та інформаційних механізмів. Тому питання сучасних тенденцій розвитку соціального підприємництва в Україні потребує подальшого вивчення з урахуванням досвіду європейських країн.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наукові праці із соціального підприємництва та соціально-економічної підприємницької діяльності в аграрному секторі почали з'являтися лише з 1970-х рр., однак до того часу такі організації вже були досить активними в різних сферах, а також стали цільовим об'єктом державної політики. Соціальне підприємництво та процес його розвитку досліджували вітчизняні та

зарубіжні учені, до яких ми відносимо Альтера К., Валентинова В., Гончарова Ю., Дюранда Д., Куксу І., Лемішко О., Стюарта Е., Хопкінса Д., Юнуса М. та інших науковців. У своїх працях учені розглядають сутність і поняття соціального підприємництва та його поєднання з економічною місією в межах різних наукових напрямів; досліджують питання, пов'язані з його розвитком. Дослідження показали цілковитий брак або наявність нечисленних даних щодо оцінювання характеру і масштабів соціального підприємництва в усьому світі.

Формулювання цілей статті. Метою статті є вивчення досвіду розвитку соціального підприємництва європейських країн, аналіз сучасних тенденцій розвитку соціального підприємництва в державі та визначення напрямів державної підтримки для створення й ефективного розвитку соціального підприємництва в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Визначення поняття «соціальне підприємство» (social enterprise) в США має свою специфіку порівняно з його тлумаченням в європейських і азіатських країнах. До соціальних підприємств належить велика група організацій, так чи інакше пов'язаних із соціально спрямованою діяльністю. Соціальне підприємство бере на себе функцію безпосередньої роботи над розв'язанням соціальних проблем і виконанням завдань за допомогою виробленої продукції, наданих послуг або через надання робочих місць соціально незахищеним групам громадян [1]. Однією з перших кількісних оцінок організацій громадянського суспільства став порівняльний проект Інституту Джона Хопкінса в некомерційному секторі. У роботі автори зосереджують увагу насамперед на некомерційних організаціях, які дещо відрізняються від розробленої пізніше концепції соціального підприємництва [2]. Згодом з'явилася робота Е. Стюарт, яка тісніше пов'язана із соціальним підприємництвом і наводить його особливості в різних країнах. Її основою є дослідження місцевих експертів, які описують стан соціального підприємництва у великих регіонах. Незважаючи на те, що ця робота має велике значення як перший крок з оцінювання міжнародних і регіональних відмінностей в соціальному підприємстві, автор не акцентує уваги на об'єднанні інформації на рівні країн і на питанні об'єктивності дістанних даних [3].

На підставі цих прикладів можна дійти висновку про потребу у визначенні методології, яка даватиме змогу вимірювати соціальне підприємство відповідно до наявних визначень цього явища. Найбільшого прогресу в цій галузі досягли розробники «Глобального моніторингу підприємництва» (Global Entrepreneurship Monitor – GEM), що є міжнародною ініціативою, спрямованою на полегшення міждержавного

зіставлення підприємницької активності з використанням однакового підходу до виміру в усіх країнах, які беруть участь у дослідженні. Моніторинг уперше проведено в 1997 р. і сьогодні він поширився в понад 80 країнах-учасниках. Результати «Глобального моніторингу підприємництва» визнають найдостовірнішим джерелом порівняльних даних із підприємництва у світі. Їх цитують основні видання та використовують у дослідженнях, опублікованих у провідних наукових виданнях [2–4]. Досліджено, що в США на початковому етапі некомерційні організації у сфері надання соціальних послуг проводили діяльність у галузі соціального підприємництва для того, щоб забезпечити фінансування наданих ними послуг, у результаті чого соціальні підприємства часто визначають окремий вид діяльності, зазвичай для підтримки широкого кола соціальних послуг. Незважаючи на те, що в США надзвичайно розвинена інфраструктура підтримки малого і середнього бізнесу, підтримка соціального підприємництва потребує специфічного підходу. З боку держави вона здійснюється за п'ятьма основними напрямками: стимулювання соціальних інновацій, створення сприятливих умов для розвитку соціальних ініціатив, визнання і заохочення успішних соціальних ініціатив, допомога в поширенні та розвитку успішних соціальних ініціатив, поширення інформації про ефективність соціального підприємництва [5]. Отже, до державної підтримки соціального підприємництва США належать насамперед забезпечення інформаційної підтримки, створення інфраструктури для розвитку соціального підприємства і допомога в розвитку успішних проєктів соціального підприємства. Недержавна підтримка соціального підприємництва виявляється набагато ефективнішою і різноманітнішою, ніж підтримка на державному рівні. Соціальне підприємство як нещодавно сформований вид комерційної діяльності має сильну підтримку з боку бізнесу й академічної спільноти. Однак розв'язання основних проблем його діяльності буде забезпечено лише після визнання на законодавчому рівні особливим видом комерційної діяльності та надання податкових і юридичних пільг. У Німеччині з 1988 р. функціонує соціальне підприємство «Dialog in the Dark». Його місія – соціальна адаптація незрячих людей та подолання відчуження. Підприємство направлене на розв'язання проблеми соціальної адаптації людей з особливими потребами (незрячих). Було розроблено план проведення бізнес-семінарів з лідерства та командної роботи в повній темряві, де гідями і тренерами програми виступили незрячі люди. Основними досягненнями цього соціального підприємства стала соціальна інтеграція людей з інвалідністю, створення близько 6 тис. робочих місць та поліпшення бізнес-навичок 6 млн

відвідувачів у 100 містах із 30 країн світу. Основними фінансовими показниками є покриття власних витрат на організацію проєкту, отримання доходу і розширення мережі учасників до 30 країн завдяки прибутковості [6; 7]. В Італії в 1991 р. уряд ухвалив Закон про соціальні кооперативи, із чого почалося бурхливе зростання кількості соціальних підприємств. Італія є повноцінним представником серед країн, у яких розвинене соціальне підприємництво та інші форми соціальної кооперації. Завдяки тому, що історія розвитку цього економічного напрямку почалась у 80-ті роки ХХ ст., сьогодні країна стала історичним центром соціального підприємництва і соціальної кооперації. Крім того, різні форми соціального підприємництва в Італії закріплені законодавчо, а це означає, що такі економічні форми мають чітку і прозору платформу для початку, становлення і розвитку діяльності. Географічним центром соціального підприємництва є область Італії «Трентіно» (Альто Адіже) і м. Тренто, де розташовано офіс Європейського дослідницького інституту кооперативних та соціальних підприємств «EURICSE» [6; 7]. Ще одним з яскравих прикладів розвитку соціального підприємництва є успішна мережа підприємств в Единбурзі (Велика Британія). Ключем до успіху є те, що цей бізнес працює, як і будь-який інший: ці підприємства конкурують на ринку і досягають успіху завдяки високій якості послуг, які надають. Але вони вирізняються з-поміж інших саме своєю соціальною спрямованістю, бо мотив отримання прибутку для них не є єдиним [8]. У Румунії на урядовому рівні створено структуру для розробки проєкту закону про соціальне підприємництво, оскільки це передбачено законодавством ЄС, але нині над цією проблемою активно працюють тільки громадські організації та соціальні фонди. Прикладами соціального підприємництва є такі підприємства: Клініка «Motivation» (Румунія, Бухарест). Клініка «Мотивація», відкрита у 2011 р., – соціальне підприємство, що працює у сфері реабілітації пацієнтів з ортопедичними, неврологічними, ревматичними захворюваннями тощо. Це приватний бізнес із платними послугами, де соціальною програмою передбачено безкоштовне обслуговування інвалідів [6; 8]. У Польщі з 2003 р. відбувається активний процес розвитку і поширення ідеї нової «громадської економії», соціального підприємництва як нового напрямку соціальної політики, що активізує споживача соціальних послуг та перетворює його у відповідального, незалежного управлінця своїм життям. Ця проста концепція, що здається елементарною і природною, проходить складний шлях зміни суспільної свідомості, інституційних та правових норм, визнання і схвалення на всіх рівнях. Ще на початку 2007 р. в Польщі було зареєстровано 106 соціальних кооперативів із працевлаштуванням 500 осіб [6; 8]. Характеристика соціальної підприємницької діяльності в

різних країнах світу свідчить про деяку полярність (відмінність) у формуванні механізмів утілення такого виду підприємництва, з одного боку, та спорідненість (схожість), з іншого. Відмінність здебільшого полягає у виборі механізмів реалізації соціальної діяльності та особливостях їх фінансування, а схожість – у направленості на розв’язання соціальних проблем. Порівняльну характеристику досвіду реалізації соціального підприємництва в різних країнах світу наведено в табл. 1.

Таблиця 1

Порівняльна характеристика соціальної підприємницької діяльності у світі

Країна, регіон	Характеристика соціальної підприємницької діяльності	Сфера застосування	Соціальні проблеми, на розв’язання яких спрямовано підприємницьку діяльність
США	Розширення комерційної діяльності в некомерційному секторі	Освіта, охорона здоров’я, розвиток місцевих громад	Забезпечення робочими місцями представників неблагополучних верств населення
Бангладеш	Надання кредитів на основі системи створення «солідарних груп», невеликих неформальних об’єднань	Кредитування	Кредитування малозабезпечених верств населення, боротьба з бідністю
Німеччина	Проведення бізнес-семинарів з лідерства та командної роботи в повній темряві, де тренерами виступають незрячі люди	Освіта	Соціальна адаптація людей з особливими потребами (незрячі)
Італія	Створення соціальних кооперативів	-	Соціальні проблеми в суспільстві
Британія	Створення приватних підприємств	Торгівля, соціально-побутові послуги	Підтримка людей із психічними захворюваннями
Румунія	Створення приватних підприємств	Охорона здоров’я, довілля, соціально-побутові послуги, торгівля	Соціальна та професійна реабілітація людей, які втратили роботу
Польща	Створення соціальних кооперативів	Консультаційні і соціально-побутові послуги	Підтримка людей, дискримінованих на ринку праці

Аналіз досвіду реалізованих проєктів соціально-економічної підприємницької діяльності аграрного сектору в країнах Європи дає змогу виділити основні акценти:

– комплексність – у проєктах економічного розвитку розглядають усі можливі види господарської діяльності, запровадження яких може підвищити дохід аграрного сектору. Будь-яку пропозицію щодо збільшення зайнятості і доходів усебічно обґрунтовано з економічного та соціального погляду. Розв’язання проблеми зайнятості та доходів

пов'язане з розв'язанням інших регіональних проблем і економічним розвитком сільської місцевості загалом;

– відкритість – під час розробки проєктів використовують методи інтерактивного планування за участю населення: хід проєкту і досягнуті результати і проблеми всебічно обговорюють у ЗМІ, на зборах, за «круглими столами», під час зустрічей з населенням, після яких у проєкт вносять корективи;

– безпосередня участь населення – у процесі розробки і реалізації проєкту максимально використовують знання, досвід і уявлення населення про найефективніші шляхи забезпечення зайнятості та збільшення доходів; ураховують особливості економічної та соціальної поведінки різних соціальних груп; забезпечують збалансованість їхніх інтересів;

– використання місцевих ресурсів – досягнення завдань проєктів у країнах Європи забезпечується насамперед шляхом мобілізації місцевих фінансових, матеріально-технічних і трудових ресурсів, що має першочергове значення для створення стійких механізмів забезпечення зайнятості й доходів. Але це не унеможлиблює використання зовнішніх джерел ресурсного забезпечення проєкту;

– інституціоналізація проєктних рішень – здійснюється передача функцій з реалізації проєкту й управління місцевим адміністраціям [9].

Отже, узагальнюючи світовий досвід і погляди провідних науковців з цієї проблематики, можна виділити основні види прояву соціальної підприємницької діяльності (рис. 1).

Крім реалізації соціальної місії, є інший критерій соціального підприємництва – наявність у діяльності ринкового мотиву, тобто отримання прибутку.

До сучасних тенденцій розвитку соціально-економічного механізму підприємницької діяльності аграрного сектору в країнах Європи можна віднести такі [10]:

– посилення процесу децентралізації ставить перед відповідальними людьми на регіональному і локальному рівнях ширші завдання в межах комплексного розвитку. Процес децентралізації тісно пов'язаний з принципом субсидіарності;

– диверсифікація аграрного виробництва – розширення спектру виробленої продукції і збільшення видів наданих послуг. Зниження ризиків та ступінь уразливості аграрних підприємств сприяє зміцненню стійкості економіки сільських областей країн Європи і являє собою важливу основу пристосування до зміни зовнішніх умов;

– реструктуризація аграрного сектору. До основних напрямів структурної перебудови аграрної економіки в європейських країнах

належать: удосконалення земельних відносин, поліпшення кон'юнктури, передача землі і ліквідного майна в руки ефективних власників та користувачів, ринкова інтеграція підприємств малого і середнього бізнесу, орієнтування та субсидування аграрних виробників на вироблення високоякісної продукції;

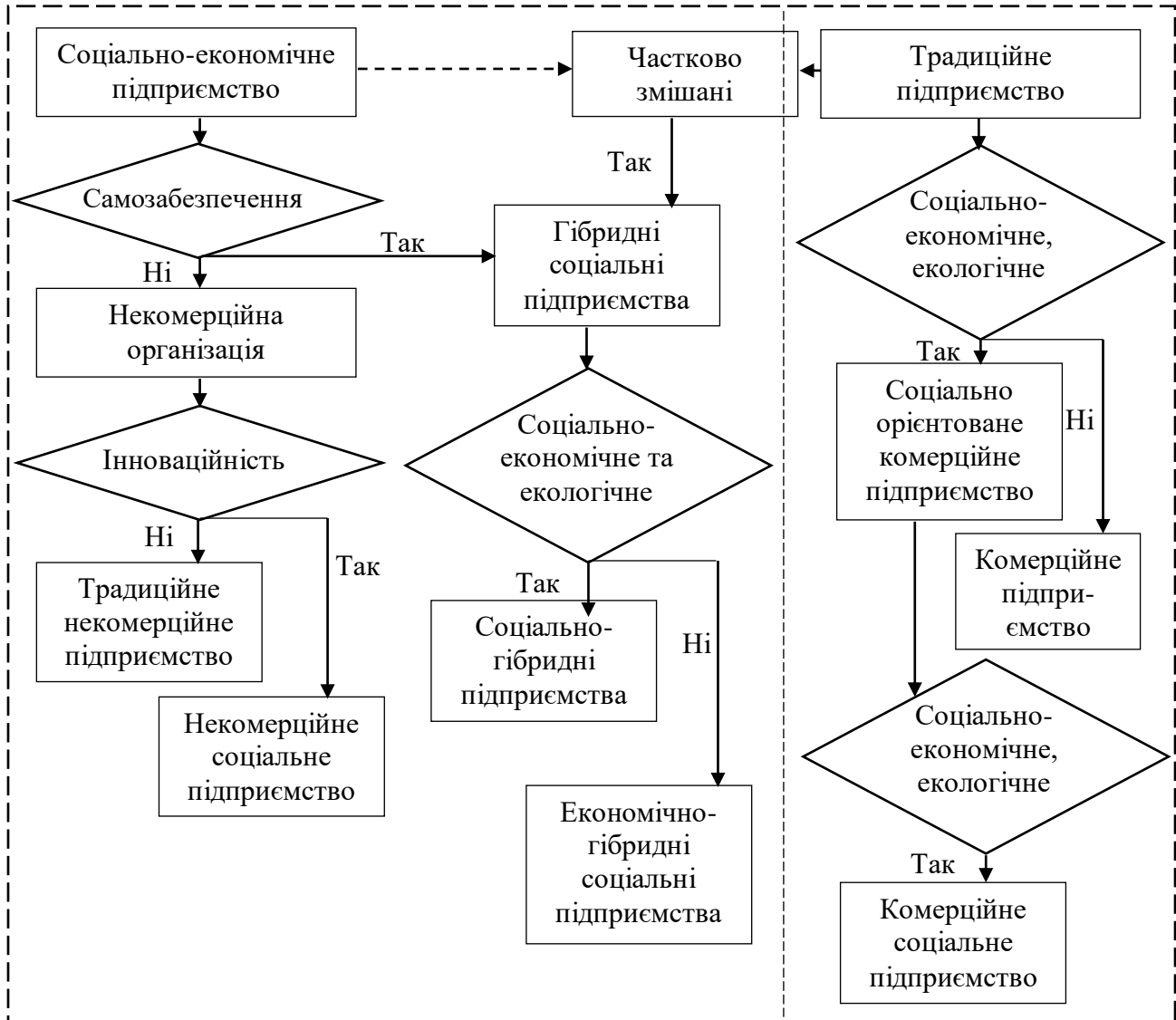

Рис. 1. Основні види прояву соціального підприємництва

– стабілізація та розвиток соціальної сфери на селі. У системі соціального захисту пріоритетних груп населення є пенсіонери, інваліди та діти. На базі соціальної політики в сільській місцевості запропоновано розвиток таких напрямів, як підвищення зайнятості і створення додаткових джерел доходу, формування державних цільових позабюджетних фондів, підтримка соціальної інфраструктури;

– інституційні перетворення, які впливають на розвиток сільської економічної системи. Це організації, що сприяють ефективній роботі

приватних та державних структур. Створюються інституційні структури, які базуються на використанні фінансових інструментів для підтримки малих та середніх підприємств аграрного сектору.

Ураховуючи актуальність для України перетворень та економічного розвитку аграрного сектору, зазначимо, що досвід європейських країн є, безперечно, важливим. На нашу думку, особливо значущим для аналізу є досвід Франції, яка має, як і наша країна, сильні тенденції державного регулювання регіонального, економічного та соціального розвитку, а також досвід Німеччини, де процес формування сталого економічного розвитку сільських областей має багато проблем, аналогічних з економічними проблемами сільських територій України. На відміну від звичайних бізнесів і традиційних благодійних організацій, соціальним підприємствам доводиться лавірувати в наявних межах, дотримуватися наявних політичних меж, долаючи всі перешкоди і розв'язуючи різні проблеми. Тому ситуація, що склалася в Україні стосовно соціального підприємництва, потребує невідкладної державної підтримки. Сприяння його розвитку має принципово важливе значення для виходу соціального підприємництва за межі ділової репутації і подання соціального підприємництва як окремого сектору. Таке підвищення статусу просто не зможе відбутися без ефективної державної підтримки [9, 12].

У процесі дослідження визначено такі основні напрями, у яких повинна працювати держава для створення й ефективного розвитку соціального підприємництва аграрного сектору [13,14,15]

1. Використовувати свій мобілізаційний потенціал. Соціальне підприємництво розміщене на перетині інтересів багатьох секторів, галузей та урядових структур.

2. Пояснювати уряду, як працюють бізнес-моделі і які соціальні підприємці насправді потрібні. Створити бізнес-моделі, за допомогою яких можна з належною рентабельністю надавати соціальні послуги бідним людям, неймовірно важко.

3. Уряду потрібно відкласти вбік протокол і не наполягати на ролі лідера, який говорить зі сцени. Потрібно бути серед слухачів, тобто серед тих, хто реально потребує допомоги. Треба надати підтримку для отримання доступу до капіталу і мережі наставництва. Якщо в уряді буде створено робочу групу з питань соціального підприємництва, до неї потрібно ввести соціальних підприємців.

4. Збільшити підтримку стартапів соціального підприємства.

5. Закупівельні механізми є найефективнішим інструментом, за допомогою якого уряд може перерозподілити ресурси на користь організацій, що довели свою здатність давати як найвищі результати.

6. Взаємодія секторів економіки потрібна в тих сферах діяльності, які є непривабливими для бізнес-сектору, але на реалізацію котрих потрібні великі фінансові вкладення, які не можуть собі дозволити організації третього сектору.

7. Необхідно створювати спеціалізовані курси із соціального підприємництва, упроваджувати їх в освітній процес. Модель розвитку соціального підприємництва в академічному середовищі, наприклад у США, демонструє поступове засвоєння цього курсу як обов'язкового.

8. Потрібно визначити законодавчо закріплену організаційно-правову та понятійну системи соціального підприємництва. Основною проблемою дослідницької діяльності і підготовки кваліфікованих кадрів у галузі соціального підприємництва є брак саме цих систем.

Рівень активності соціальних підприємств нижчий, ніж комерційних, у всіх розглянутих країнах і регіонах. Це підтверджує проміжне положення сфери між приватним сектором і «третім сектором». Однак чим вищий рівень підприємницької активності в країні, регіоні, тим вищим є рівень соціальної підприємницької активності [11]. Отже, узагальнення концептуальних моделей розвитку провідних країн світу має прикладний характер з огляду на можливість упровадження однієї з них чи певного комбінованого варіанта у вітчизняну практику з урахуванням особливостей сучасного посттрансформаційного та посткризового періоду, підсилення переваг та нівелювання вад, обрання більш ефективних та дієвих інструментів і засобів державної політики соціального розвитку України.

Висновки. Отже, у процесі реформаційних змін потрібно побудувати ефективну структуру соціально-економічного механізму підприємницької діяльності шляхом розподілу функцій і завдань між органами влади, усунення підміни повноважень, визначення суті і меж контрольних функцій. Соціальне підприємство дає змогу вирішувати соціально значущі проблеми без залучення бюджетних коштів, тому має бути об'єктом активної державної підтримки. Для розвитку сфери соціального підприємництва потрібне здійснення комплексу заходів. Заходи щодо підтримки соціального підприємництва аграрного сектору мають передбачати, по-перше, застосування загальних принципів підтримки підприємств малого і середнього бізнесу, до яких належить більшість організацій сфери соціального підприємництва; по-друге, застосування принципів підтримки інноваційних ініціатив, оскільки соціальне підприємство здебільшого передбачає використання саме нестандартного підходу до розв'язання соціальних проблем.

Список використаних джерел:

1. Моделі КСВ в США і Європі. Режим доступу URL: <http://social-responsibility.ru/sotsialnaya-otvetstvennost/sravnitelnyiy-analiz-modeley-korporativnoy-sotsialnoy-otvetstvennosti-v-ssha-evrope-i-rossii/modeli-korporativnoy-sotsialnoy-otvetstvennosti-v-ssha-i-evrope>
2. Haggblade S., Hazell P. B., Reardon T. Transforming the rural non-farm economy: Opportunities and threats in the developing world. Baltimore: Johns Hopkins University Press, 2007. 512 p.
3. Sutherland L. A., Toma L., Barnes A. P., Matthews K. B. Agri-environmental diversification: linking environmental, forestry and renewable energy engagement on Scottish farms // Journal of rural studies. 2016. No 47. P. 10–20.
4. Рейтинг країн світу за рівнем соціального прогресу. Режим доступу URL: <https://gtmarket.ru/research/social-progress-index/info>.
5. Джанель А. Керлін. Соціальні підприємства в США і Європі: зрозуміти відмінності та винести з них уроки. *Міжнар. спілка досліджень третього сектору і Університет Джона Хопкінса*. 2006. Режим доступу URL: <http://www.nbforum.ru/userfiles/file.pdf>
6. Березяк І. І. Зарубіжний досвід та вітчизняні реалії становлення соціального підприємництва. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Сер. «Економіка»: зб. наук. пр. 2014. Вип. 25. С. 31–36.
7. Коваленко Н. С. Соціальне підприємництво: сучасні тенденції розвитку в Україні та світовий досвід *Економіка і управління*. 2009. № 6. С. 49–54.
8. Свинчук А. Роль держави у розвитку соціального підприємництва: європейський та американський досвід. Режим доступу URL: <http://www.socialbusiness.in.ua/index.php/novyny/v-sviti>
9. Чернега І. І. Соціально-економічний механізм підприємницької діяльності в аграрному секторі України: виклики та можливості: монографія. Умань, 2020. 406 с.
10. Концепція Національної стратегії соціальної відповідальності бізнесу в Україні. Режим доступу URL: <http://svb.ua/publications/kontseptsiya-natsionalnoi-strategii-sotsialnoi-vidpovidalnosti-biznesu>.
11. Хошобина О. Риба чи вудка: соціальне підприємництво і його прояви в Україні та Румунії. Галицькі Контракти. Режим доступу URL: <http://kontrakty.ua/article/49521>.
12. Пономарьова М. Основи формування соціального підприємництва як сучасної форми господарювання/ М. Пономарьова,

І. Чернега, Н. Бленда, О. Непочатенко, М. Коротєєв, М. Мальована. *Наука і техніка сьогодні*. № 1 (1) (2022). С. 168–179. Режим доступу URL: [https://doi.org/10.52058/2786-6025-2022-1\(1\)-1](https://doi.org/10.52058/2786-6025-2022-1(1)-1)

13. Кошкалда І.В., Прокопишин О.С., Трушкіна Н.В. Концептуальні засади створення інноваційних агрокластерів в умовах сталого розвитку економіки. Науковий вісник Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу. Серія: Економіка та управління в нафтовій і газовій промисловості. 2022. № 1. С. 74–88. DOI: 10.31471/2409-0948-2022-1(25)-74-88

14. Кошкалда І. В. Управління прибутком сільськогосподарських підприємств / І. В. Кошкалда // Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства імені Петра Василенка. – 2015. – Вип. 161. – С. 12–21.

15. Lomovskykh, L., Ponomarova, M., Chip, L., Krivosheya, E. and Lisova, O. (2021), Management and organizational and economic conditions of strengthening the marketing activity of the enterprise and maintaining efficient agrobusiness. Financial and credit activity: problems of theory and practice, vol. 2, is. 37, pp. 263– 270. <https://doi.org/10.18371/fcaptr.v2i37.230255>.

16. Пономарьова М.С. Шовкун Л.В., Савельєва О.М. Економічні та правові важелі підприємництва як складника ефективного розвитку агробізнесу. Вісник ХНАУ. Серія «Економічні науки». – 2015. – № 1. – С. 227– 236

References.

1. Modeli KSV v SSHA i Yevropi. Rezhym dostupu URL: <http://social-responsibility.ru/sotsialnaya-otvetstvennost/sravnitelnyiy-analiz-modeley-korporativnoy-sotsialnoy-otvetstvennosti-v-ssha-evrope-i-rossii/modeli-korporativnoy-sotsialnoy-otvetstvennosti-v-ssha-i-evrope>

2. Haggblade S., Hazell P. B., Reardon T. Transforming the rural non-farm economy: Opportunities and threats in the developing world. Baltimore: Johns Hopkins University Press, 2007. 512 p.

3. Sutherland L. A., Toma L., Barnes A. P., Matthews K. B. Agri-environmental diversification: linking environmental, forestry and renewable energy engagement on Scottish farms // Journal of rural studies. 2016. No 47. R. 10–20.

4. Reytynh krayin svitu za rivnem sotsial'noho prohresu. Rezhym dostupu URL: <https://gtmarket.ru/research/social-progress-index/info>

5. Dzhanel' A. Kerlin. Sotsial'ni pidpryyemstva v SSHA i Yevropi: zrozumity vidminnosti ta vynesty z nykh uroky // Mizhnar. spilka doslidzhen' tret'oho sektoru i Universytet Dzhona Khopkinsa. 2006. Rezhym dostupu URL: <http://www.nbforum.ru/userfiles/file.pdf>

6. Berezyak I. I. Zarubizhnyy dosvid ta vitchyznyani realiyi stanovlennya sotsial'noho pidpryyemnytstva // Naukovi zapysky Natsional'noho universytetu «Ostroz'ka akademiya». Seriya «Ekonomika» : zbirnyk naukovykh prats'. 2014. Vyp. 25. S. 31–36.
7. Kovalenko N. S. Sotsial'ne pidpryyemnytstvo: suchasni tendentsiyi rozvytku v Ukrayini ta svitovyy dosvid // Ekonomika i upravlinnya, 2009. № 6. S. 49–54.
8. Svynchuk A. Rol' derzhavy u rozvytku sotsial'noho pidpryyemnytstva: yevropeys'kyi ta amerykans'kyi dosvid. Rezhym dostupu URL: <http://www.socialbusiness.in.ua/index.php/novyny/v-sviti>
9. Cherneha I.I. Sotsial'no-ekonomichnyy mekhanizm pidpryyemnyts'koyi diyal'nosti v ahrarynomu sektori Ukrayiny: vyklyky ta mozhlyvosti: monohrafiya. Uman', 2020. 406 s.
10. Kontsepsiya Natsional'noyi stratehiyi sotsial'noyi vidpovidal'nosti biznesu v Ukrayini. Rezhym dostupu URL: <http://svb.ua/publications/kontsepsiya-natsionalnoi-strategii-sotsialnoi-vidpovidalnosti-biznesu>
11. . Khoshobyna O. Ryba chy vudka: sotsial'ne pidpryyemnytstvo i yoho proyavy v Ukrayini ta Rumuniyi. Halyts'ki Kontrakty. Rezhym dostupu URL: <http://kontrakty.ua/article/49521>
12. Ponomar'ova M., Cherneha I., Blenda N., Nepochatenko O., Korotyeyev M., Mal'ovana M., Osnovy formuvannya sotsial'noho pidpryyemnytstva yak suchasnoyi formy hospodaryuvannya № 1 (1) (2022): Nauka i tekhnika s'ohodni .S. 168-179. [https://doi.org/10.52058/2786-6025-2022-1\(1\)-1](https://doi.org/10.52058/2786-6025-2022-1(1)-1)
13. Koshkalda I.V., Prokopyshyn O.S., Trushkina N.V. Kontseptual'ni zasady stvorennya innovatsiynykh ahroklasteriv v umovakh staloho rozvytku ekonomiky. Naukovyy visnyk Ivano-Frankivs'koho natsional'noho tekhnichnoho universytetu nafty i hazu. Seriya: Ekonomika ta upravlinnya v naftoviy i hazoviy promyslovosti. 2022. № 1. S. 74–88. DOI: 10.31471/2409-0948-2022-1(25)-74-88
14. Koshkalda I. V. Upravlinnya prybutkom sil's'kohospodars'kykh pidpryyemstv / I. V. Koshkalda // Visnyk Kharkivs'koho natsional'noho tekhnichnoho universytetu sil's'koho hospodarstva imeni Petra Vasylenka. – 2015. – Vyp. 161. – S. 12–21.
15. Lomovskykh, L., Ponomarova, M., Chip, L., Krivosheya, E. and Lisova, O. (2021), Management and organizational and economic conditions of strengthening the marketing activity of the enterprise and maintaining efficient agrobusiness. Financial and credit activity: problems of theory and practice, vol. 2, is. 37, pr. 263– 270. <https://doi.org/10.18371/fcaptp.v2i37.230255>.

16. Ponomar'ova M.S. Shovkun L.V., Savel'yeva O.M. Ekonomichni ta pravovi vazheli pidpryyemnytstva yak skladnyka efektyvnoho rozvytku ahrobiznesu. Visnyk KHNAU. Ceriya «Ekonomichni nauky». – 2015. – № 1. – С. 227–23

I.I. Cherneha, O.V. Zharun, Ph.D., R.V. Panahno, R.P. Maidanyuk, Social entrepreneurship: experience of european countries and current development trends in Ukraine. The experience of the development of social entrepreneurship in European countries was studied, the current trends in the development of social entrepreneurship in Ukraine were analyzed, and the directions of state support for the creation and effective development of social entrepreneurship were determined. The works related to social entrepreneurship were studied and the features of the development of social entrepreneurship in various European countries were determined, based on the research of experts who describe the state of social entrepreneurship in large regions. The need to define a methodology that will allow measuring social entrepreneurship is substantiated. The experience of implemented projects of socio-economic entrepreneurial activity of the agrarian sector in European countries was analyzed and the main accents were determined. The main types of manifestation of social entrepreneurial activity are identified, modern trends in the development of the socio-economic mechanism of entrepreneurial activity in the agricultural sector in European countries are determined. A comparative description of the experience of implementing social entrepreneurship in different countries of the world is presented. The conducted analysis of social entrepreneurial activities in different countries of the world shows some difference in the formation of the mechanisms of realization of social entrepreneurship, on the one hand, and kinship, on the other. The difference to a greater extent lies in the choice of mechanisms for the implementation of social activities and the features of their financing, and the similarity lies in the focus on solving social problems. The situation that has developed in Ukraine regarding the socio-economic mechanism of entrepreneurial activity has been studied and the main directions in which the state should work for the creation and effective development of social entrepreneurship have been determined, the need to build an effective structure of the socio-economic mechanism of entrepreneurial activity for the development of the sphere of social entrepreneurship has been substantiated.

Keywords: social entrepreneurship, social policy, social entrepreneurial activity, socio-economic entrepreneurial activity, socio-economic mechanism of entrepreneurial activity, socio-economic system, state support, social support, social entrepreneurial activity.

Стаття надійшла до редакції: 04.05.2024р.